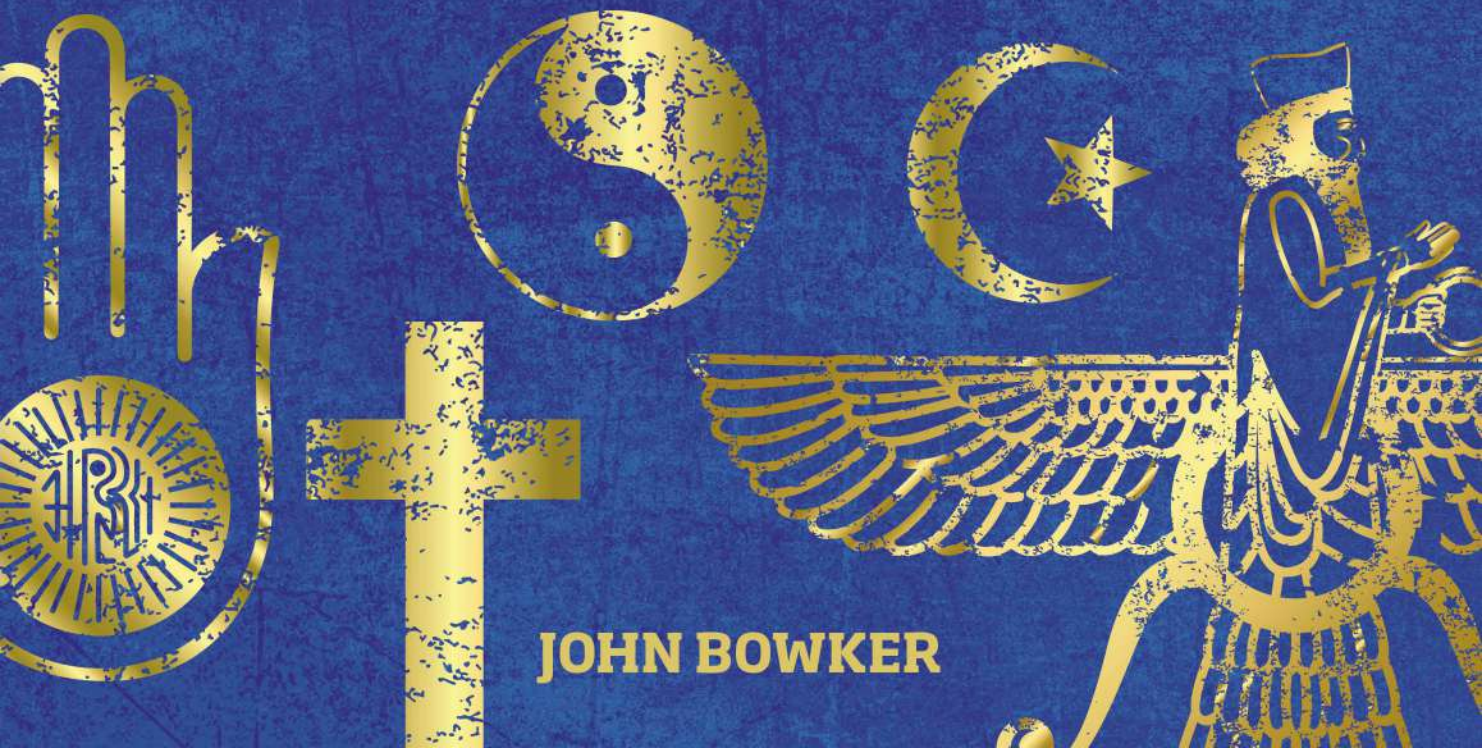

HANDBOEK WERELDRELIGIES

JOHN BOWKER

Vertaling: Daan Savert
Lay-out omslag en binnenwerk: Studio Font

ISBN 978 90 435 3678 3
NUR 700
www.kokboekencentrum.nl

Original Title: World Religions
Copyright © 1997, 2003, 2006, 2021
Dorling Kindersley Limited
A Penguin Random House Company
Text copyright © 1997, 2003, 2006, 2021
Professor John Bowker

© 2022 KokBoekencentrum Uitgevers, Utrecht

Alle rechten voorbehouden

KokBoekencentrum Uitgevers vindt het belangrijk om op milieuvriendelijke en verantwoorde wijze met natuurlijke bronnen om te gaan. Bij de productie van het papieren boek van deze titel is daarom gebruikgemaakt van papier waarvan het zeker is dat de productie niet tot bosvernietiging heeft geleid.

For the curious
www.dk.com

INHOUD

6 WAT IS RELIGIE?

Voorwoord van de auteur

14 RELIGIES UIT DE OUDHEID

Adviseur: David Bowker

- 16 Introductie
- 18 Egyptische religie
- 20 Het zoroastrisme
- 22 Griekse religie
- 24 Romeinse religie
- 26 Noordse religie
- 28 Keltische religie

30 HINDOEÏSME

Adviseur: dr. Heather Elgood

- 32 Introductie
- 36 Oorsprong
- 39 Shiva de Vernietiger
- 42 De Moedergodin
- 45 Vishnu de Beschermmer
- 48 Overige goden
- 51 Heilige geschriften
- 54 Aanbidding
- 57 Pelgrimages
- 60 Wegen naar moksha
- 63 Feesten
- 66 De waarheid en het universum

70 JAÏNISME

Adviseur: dr. Paul Dundas

- 72 Introductie
- 76 De vijf opperwezens
- 79 Mahavira
- 82 Kosmologie
- 85 Ascetisme
- 88 Tempel en beeldenverering

92 BOEDDHISME

Adviseurs: dr. Ian Harris, prof. Denise Cush

- 94 Introductie
- 98 Het leven van Boeddha
- 101 Beeld van de Boeddha
- 104 Stoepa's, tempels en relikwieën
- 108 Devotie
- 111 Kosmologie
- 114 Teksten en kloosters
- 118 Hemelse wezens
- 121 Chinees boeddhisme
- 124 Japans boeddhisme
- 127 Tantrisch boeddhisme

130 SIKHISME

Adviseur: dr. Eleanor Nesbitt

- 132 Introductie
- 136 Het leven van Goeroe Nanak
- 139 De tien Goeroes
- 142 Feesten
- 145 De Goeroe Granth Sahib
- 148 De Gouden Tempel

152 CHINESE RELIGIES

Adviseurs: dr. Stewart McFarlane, dr. Will Buckingham

- 154 Introductie
- 158 Aziatische religie
- 162 Het Hemels mandaat
- 166 Populaire religie
- 170 Religieus taoïsme
- 173 Taoïsme – lichaam en geest

176 JAPANESE RELIGIES

Adviseur: dr. Clark Chilson

- 178 Introductie
- 182 De oorsprong van het shintoïsme
- 185 De goden adresseren
- 188 Heiligdommen
- 191 Religieuze actie
- 194 Nieuwe religies

198 JODENDOM

Adviseur: Lavinia Cohn-Sherbok

- 200 Introductie
- 204 De oorsprong van het jodendom
- 207 De wetten van God
- 210 Het wachten op de Messias
- 214 Joodse aanbidding
- 218 Het bestuderen van de Thora
- 221 Kabbala
- 224 Verdeeldheid
- 227 Feestdagen
- 230 Overgangsrutuelen
- 233 Jeruzalem – Stad van Zion
- 237 De Holocaust

240 CHRISTENDOM

Adviseur: dr. Margaret Bowker

- 242 Introductie
- 246 De incarnatie
- 249 Leven van Christus
- 252 Laatste avondmaal
- 256 De kruisiging
- 259 De opstanding
- 262 Heiligen en martelaars
- 266 De kerk
- 269 De reformatie
- 272 Het religieuze leven
- 276 De orthodoxe kerk
- 280 Het laatste oordeel

284 ISLAM

Adviseur: prof. David Thomas FBA

- 286 Introductie
- 290 Geen God dan Allah
- 293 De profeet Mohammed
- 296 De Koran
- 299 De vijf zuilen van de islam
- 302 Geloofsartikelen
- 306 De Islamitische Staat
- 309 Soefisme
- 312 Islam en wetenschap
- 315 De moskee

318 INHEEMSE RELIGIES

Adviseurs: dr. Paul Heelas, Miranda Bruce-Mitford

- 320 Introductie
- 324 Sjamanisme
- 327 Scheppingsverhalen
- 331 Krachten van goed en kwaad
- 334 Overgangsrutuelen

336 DE GULDEN REGEL

338 RELIGIEUZE TIJDLIJNEN

- 342 Register
- 351 Dankwoord

NOORDSE RELIGIE

De noordse of Scandinavische religie wordt vaak gezien als de religie van de Vikingen, die floreerden in de 9e en 10e eeuw na Christus en sporen van hun activiteiten achterlieten in een groot deel van het noordelijke Europa, in IJsland en Groenland. De oorsprong van deze religie is echter veel ouder, en gaat terug op het Scandinavische Bronzen tijdperk (ca. 1600-450 v.Chr.), wanneer de eerste herkenbare

Religie heeft de Vikingen geholpen zich een weg te banen in een ongestuurde en hardvochtige wereld, met lange winters. Over Vikingen wordt vaak geloofd dat ze zelf ook hardvochtig waren: hun religie rechtvaardigde hun oorlogsdaden en wreedheden. Maar religie wees hun ook een weg in de juiste omgang met zowel vrienden als vreemdelingen. Aangaande deze zaken werd de raad van Odin, de Alvader, als heilig aanvaard.

De Scandinavische mythologie onderscheidde negen werelden waarin het universum opgedeeld zou zijn. Asgaard was het domein van de goden en godinnen, ook wel de Aesir genoemd, en Midgaard was de woonplaats van de mensen. Yggdrasil, de wereldboom, strekt zich over alle negen werelden uit en verbindt de aarde met de hemel, en wordt doorgaans afgebeeld als een enorme es. Midgaard was rondom deze boom geschapen, en zijn wortels rijkten tot in de geestenwerelden, waar mensen maar zelden tot konden doordringen. Aan de boomwortels zaten de Nornen, de drie lotsbestemmingen, die vaak gezien werden als machtiger dan de goden en godinnen. Zij sponnen namelijk de draden van het leven en beschikten over de lotsbestemming

figuren van goden en godinnen waarneembaar zijn. Later, van de 3e tot de 6e eeuw, verhuisden Keltische en Germaanse volken naar het westen en noorden van Europa, en brachten nieuwe religieuze cultussen mee. Tijdens deze periode kwam de cultus van Wodan of Odin tot bloei in het noordelijke deel van Europa. Deze Wodan werd de oppergod in het godenrijk van de Vikingen.

was de voortdurende strijd tegen de duisternis en chaos, die constant een bedreiging vormden voor Midgaard. Jotunheim was de woonplaats van reuzen, die eropuit waren om de wereld te bedelven onder sneeuw en ijs. Een van de Aesir-goden, Thor, de god van de donder en vruchtbaarheid, reisde met regelmaat af naar dit domein, om met zijn hamer Mjollnir de reuzen te vernietigen. Het was gebruikelijk om de hamer van Thor af te beelden op staldeuren, om zo kwade geesten op afstand te houden. Toen de Vikingen reizen maakten naar nieuwe landen en zo nieuwe invloeden opdeden, begonnen ze de hamer te dragen zoals christenen het kruis droegen.

HET HIERNAMAALS

De Vikingen hielden er verschillende opvattingen over het hiernamaals op na. Wie overleden aan ziekte of ouderdom gingen naar het koninkrijk van Hel, een tovenaars en dochter van Loki, de god van bedrog. Dit was een schimmige wereld waar de muren een vlechtwerk waren van kronkelende slangen: het mes in de eetzaal werd 'Honger' genoemd, en het bord 'Uithongering'. De mate waarin iemand vereerd werd leidde tot een

▲ Een beeldsteen van de Vikingen

Op deze beeldsteen uit Gotland staan verschillende verhalen afgebeeld. Bovenaan zien we hoe Odin door zijn achtbenige paard Sleipnir door de hemel vervoerd wordt. In de kleine boot onder het Vikingschip zien we waarschijnlijk de god Thor, die samen met de reus Hymir aan het vissen is. Over Thor wordt gezegd dat hij de wereldslang van de noordse mythe ving, maar dat Hymir zo bang was dat hij de vislijn doorsneed.

van elk mens. De boom zelf was verbonden met het menselijk lot, en werd gezien als de bron van de ongeboren zielen. Eveneens belangrijk

soort onsterfelijkheid, waarbij grootse daden herinnerend zouden worden door de komende generaties of vereeuwigd in de liederen van barden. Strijders die bij gevechten om het

leven kwamen, werden gered door de Walkuren, de dienstmeisjes van Odin, die hen naar het Walhalla brachten om daar te feesten.

◀ Yggdrasil, de wereldboom

Yggdrasil verbindt de negen noordse werelden met elkaar. Hier zien we hoe de draak Nidhogg aan de wortels van de boom knaagt, terwijl de eekhoorn Ratatosk de verwensingen van Nidhogg overbrengt aan de nobele arend boven in de boom, die waakt over alle negen werelden. De vier herten die van de bladeren eten staan symbool voor het voortdurende proces van dood en herleving, terwijl aan de linkerkant de wolf Fenrir op de loer ligt, een symbool voor het kwaad.

RAGNAROK

Een opmerkelijk element in de religie van de Vikingen is Ragnarok, de eindstrijd waarbij de goden en kwade krachten elkaar zouden vernietigen. Uit deze vernietiging zou een nieuwe wereld voortkomen, met daarbij twee mensen, Líf en Lífthrasir. Deze twee zouden niet de Aesirgoden aanbidden, maar de Almachtige God. Deze God verbleef in Gimlé, het paradijs dat boven al het andere uitsteeg. Waarschijnlijk zien we hierin een vermenging van de mythologie van de Vikingen met het christendom, dat zich verspreidde door de noordelijke landen.

► Thor, de dondergod

Thor was de god van de donder en de vruchtbaarheid, en in zekere mate ook van de oorlog. Hij werd zeer gevreesd, en wanneer de bliksem insloeg, geloofde men dat hij zijn vurige wapen vanuit de hemel had gestort. Op dit bronzen beeld uit IJsland zien we Thor, met zijn hamer Mjollnir.

HET HEMELS MANDAAT

Het Chinese concept van koningschap was geworteld in het geloof dat koninklijke voorouders goden waren geworden en aanbeden moesten worden. Als Chinese heersers de goedkeuring ontvingen van de hemel en van de voorouders, konden ze garant staan voor het ritme van de seizoenen, een goede oogst, de juiste balans van *yin* en *yang* in de gemeenschap, en de instandhouding van de koninklijke hiërarchie. Deze goedkeuring werd het Hemels mandaat genoemd. In de oudste teksten, die bewaard zijn in de *Shujing (Boek der documenten)*, zien we de

notie van 'goddelijk recht' terugkomen. Het Zhou-volk, dat hun heerser van de troon stootte in 1027 voor Christus, ging er prat op dat de hemel zou hebben ingestemd met hun overname. De latere confuciaanse filosoof Mengzi (371-289 v.Chr.) hielp deze koninklijke geslachtslijn te legitimeren door te stellen dat de kosmische, natuurlijke en menselijke wereld in stand zouden blijven als de heerser rechtvaardig is en de juiste offers brengt aan de hemel. Ook moest de heerser de voorouders aanbidden. Als hij dat allemaal deed, zou hij het Hemels mandaat niet kwijtraken.

▲ De keizer

De Qing-keizer nuttigt een maaltijd, in het bijzijn van zijn hovelingen. Ook al is dit een typisch Chinese formaliteit, de keizer was in werkelijkheid een Manchu, een nakomeling van de nomadische stammen uit het noorden van China.

◀ De bureaucratie stand

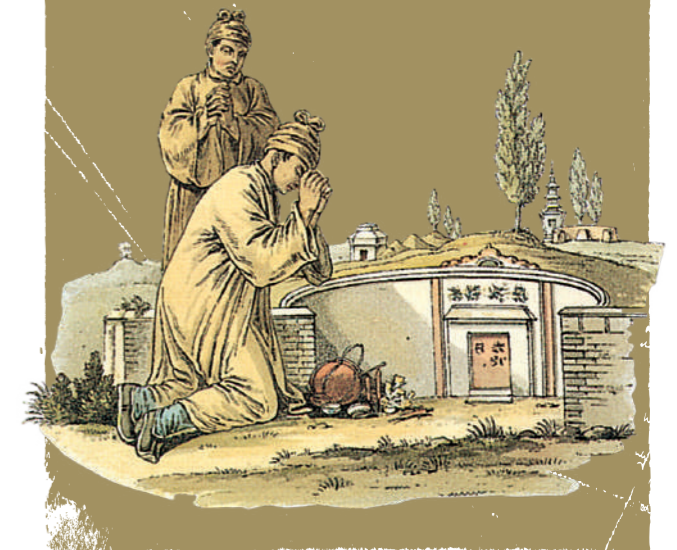
De ambtenaren aan het hof hadden zich lange tijd gewijd aan intensieve bestudering van de confuciaanse klassieken (zie p. 156), als voorbereiding op afmattende geschreven examens. Deze examens waren onderverdeeld in vijf niveaus. Wie slaagde in de examens van het hoogste niveau, die afgenomen worden in het keizerlijke paleis in de Verboden stad, werd erkend als een jinshi en behoorde voortaan tot de ambtenarij. Hiermee kreeg de ambtenaar mogelijkheid om invloed uit te oefenen in het hof. De traditionele eerbied voor het keizerlijk gezag hield in dat zelfs ervaren beambten zeer diplomatiek moesten optreden wanneer ze adviezen gaven.

DE DRIE DYNASTIEËN WONNEN HET RIJK DOOR WELDADIGHEID, EN RAAKTE HET KWIJT DOOR WREEDHEID. EEN KEIZER KAN HET RIJK NIET BEHOUDEN, TENZIJ HIJ WELDADIG IS; EEN ECHTE HEER OF EEN GEWONE BURGER KAN ZIJN VIER LEDEMATEN NIET BEHOUDEN, TENZIJ HIJ WELDADIG IS.'

Mengzi over het Hemels mandaat

ONTZAG VOOR VOOROUDERS

Volgens het Aziatische geloof was het ontzag hebben voor voorouders als uiting van kinderlijke gehoorzaamheid (zie p. 160) van wezenlijk belang voor de orde. Hier zien we twee zonen afgebeeld die offergaven brengen en respect betuigen bij het graf van hun vader. Zonen en dochters brachten ook offergaven bij een voorouderplank, die hoorde bij het huistaar. Een hoofdbuiging maken was een teken van eerbetoon aan de vader, net zoals het dat was voor de keizer. In het Aziatische geloof, het confucianisme, staat het belang van de juiste relatie tussen vader en zoon centraal, evenals de juiste relatie tussen heerser en de ambtenaar. Dit werd uiteengezet in de confuciaanse tekst *De doctrine van het midden*. Deze vorm van respect werd gezien als een samenbindend element van de samenleving.

◀ Het keizerlijke hof van de Qing Manchu

Op dit schilderij van het keizerlijke hof van de Qing Manchu zien we honderden beambten afgebeeld die zich neerbuigen voor de keizer. Hierin komt naar voren hoe de samenleving volgens het Aziatische geloof in lagen verdeeld moest worden, waarbij de fatsoensnormen per groep verschilden. Wat gepast gedrag was, hing af van de situatie en de rang van de persoon met wie je omging. De grote luifels die door de bedienden vastgehouden worden staan symbool voor de hemel. Ze zijn ontworpen naar het voorbeeld van de luifels boven de strijdswagens van de heersers en de krijgsadel. De kosmos werd gezien als een enorme strijdswagen, met de luifels als hemel en de wagen zelf als aarde. De luifel duidt op hoge status en prestige.

HET VERZAKEN VAN RITUELE PLICHTEN

Als de heerser zijn rituele plichten en morele verantwoordelijkheid aan het volk zou verzoeken, zou sociale en natuurlijke wanorde uitbreken en het Hemels mandaat zich terugtrekken. In zo'n situatie zou rebellie plaatsvinden, en een nieuwe leider aan de macht komen. Over falende heersers werd achteraf geoordeeld dat zij het Hemels mandaat kwijt waren geraakt.

DE FENIKS

De feniks duidt erop dat het land rechtvaardig geregeerd wordt en dat de heerser het Hemels mandaat heeft. De aanwezigheid van een mannelijke en een vrouwelijke feniks staat voor een harmonieuze relatie tussen yin- en yang-eigenschappen binnen het rijk. In latere Chinese kunst is de vrouwelijke feniks symbool gaan staan voor een keizerin. Vrouwen met een feniks op hun bruidsjurk werden gezien als keizerin voor een dag.

EUNUCHEN

Eunuchen hadden twee belangrijke rollen in de hofhouding van de Qing. Ze waren verantwoordelijk voor de bijrouwen van de keizer en traden op als voorproevers van voedsel. De Qing-keizers waren erg bang dat ze vergiftigd zouden worden en daarom had elk hof een eunuch om dit te voorkomen. Vanuit deze twee functies hebben eunuchen steeds meer invloed gekregen binnen het hof.

DE KEIZER EN ZIJN BEDIENDEN

Op dit schilderij zien we de hofhouding van de Qing-dynastie tijdens de 19e eeuw. De formaliteit die zich afspeelt tussen de keizer en zijn bedienden is tekenend voor de confuciaanse keizerlijke traditie. De Qing kwamen aan de macht in 1644 en regeerden China totdat het keizerlijke systeem in 1911 ten onder ging.

HET BEÏNVLOEDEN VAN HET BELEID

Ministers adviseerden de keizer waarzeggerij te gebruiken met de *I Tsjing* (het *Boek der veranderingen*), om op die manier invloed te verwerven. Dit werd gezien als een acceptabel onderdeel van de werkwijze van het rijk.

SYMBOLISCHE WACHTERS

Leeuwen werden gezien als symbolische wachters en waren onderdeel van de Chinese architectuur vanaf de 3e eeuw. Levende leeuwen werden als geschenk aan keizers aangeboden.

WAAIER VAN VEREN

De waaier van veren werd gezien als iets wat geluk brengt, omdat het Chinese woord ervoor op dezelfde manier uitgesproken wordt als het woord "goed". Goden en geesten werden vaak afgebeeld met waaiers die zij gebruikten bij uitdrijvingen en genezingen. De keizer had altijd de meest verfijnde waaier die voor hem gedragen werd en gemaakt was van zijde of dun papier en veren.

HET BINNENSTE HEILIGDOM

De enige mensen die in het binnenste heiligdom toegelaten werden, met directe toegang tot de keizer, waren de keizerin en de metgezellen (of tweede vrouwen) van de keizer, zijn meest ervaren ministers, eunuchen en vrouwelijke dienstknachten.

DE KEIZERLIJKE WACHT VAN DE MANCHU

De keizerlijke bewakers wijdten zich aan het beschermen van de keizer, en streden tegen aanvallen, zoals die van de Taipingopstand van 1851-1860 en de vele buitenlandse invasies.

HOOGSTE STANDEN

Hoogstaande ambtenaren betuigen hun respect. Staatsceremoniën werden gezien als een uiting van *li* – ritueel fatsoen en de juiste ordening van het leven, een concept dat cruciaal is in het Hemels mandaat en de confuciaanse ethiek.

Van het christendom en de islam tot het zoroastrisme en de klassieke mythologie: dit naslagwerk geeft antwoord op alle vragen over de vijf grote wereldreligies, maar ook minder bekende en nieuwere geloofsstromingen komen voorbij. Wat hebben al deze religies met elkaar gemeen en waarin verschillen ze van elkaar? En in welke politieke, sociale en culturele context zijn ze ontstaan? Een toegankelijk en onmisbaar boek voor iedereen die meer wil weten over religie en spiritualiteit door de eeuwen heen.

KokBoekencentrum
UITGEVERS | UTRECHT

For the curious